

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Diaconia S. Agathae in Svbvra

Martinelli, Fioravante

Romae, 1638

Cap. VI. De fundatione, Consecratione, restauratione, & excellentia
Diaconiae S. Agathae.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11177

Tiberio Crispo, qui sub Iulio III. translatus ad ordinem Presbyterorum eandem Diaconiam retinuit denuò in Titulum euectam. Sixtus V. ut Diaconiã contulit Card. Hieronymo Matthæio, & Gregorius XV. ut Titulum M. Antonio Gozadino, & Octauio Rodolphio. Tandem sub V R B A N O VIII. qui nunc feliciter Ecclesiæ Dei præest, ut Diaconiam veteri more obtinuerunt Eminentissimi DD. FRANCISCVS & ANTONIVS CARDD. BARBERINI.

C A P. V I.

De fundatione, Consecratione, restauratione, & excellentia Diaconiæ
S. Agathæ.

Templi huiusce ædificationem leuibus valdè coniecturis Constan-

D 3 tino

tino nonnulli asserunt ; verùm huius
 Imperatoris in ædificandis sacris Ædi-
 bus magnificentia, quæ in Basilicis La-
 terana, Vaticana, Ostiensi S. Pauli, Sef-
 foriana, & S. Laurentij Via Tiburtina,
 ante oculos est, nihil nunc dignum spe-
 ctatur à nobis in hac Æde, vel extitisse
 aliquando scriptum vllus reliquit, aut
 veterum ædificiorum vestigia indicat.
 Author postremæ editionis Thesaurorum
 Panciroli affirmat, hanc Ædem à
 S. Siluestro & Constantino ædificatam
 fuisse, ex antiquissima appellatione,
in Equo marmoreo, quam equidem
 nusquam reperire me potuisse scripsi,
 præterquam in Panuinio & Ciaconio
 incertò vagantibus. Nec mihi persua-
 dere possum pijssimum Imperatorem,
 si huic vicinix Ædes sacra ædificanda
 fuisset, suis Thermis eiusdem vsui non
 concessis, in earum angulo depressiori
 Ædiculam gloriosæ Virgini & Mar-
 tyri

tyri excitari permissurum. Verùm si deficientibus probationibus vti licet coniecturis, omissa fundatoris inuestigatione, quod ad tempus attinet, haud difficilè consenserim sub eorundem Pontificis, & Imperatoris tempora anno circiter 324. à fidelibus hanc extractam Ecclesiam: Cum enim ea sint maximè probabilia, quæ plerumque fieri consueuerunt; frequentius autem templa iam olim constructa exornari de integro soleant, vbi temporis vitio pristinum nitorem amiserunt; valdè verisimile est Ricimerem, cum iam hæc S. Agathæ ecclesia vetustate deformata esset, ad illam exornandam animum adiecisse. Quod si autem hoc templum, cum Ricimer de illo in pristinũ splendorem restituendo cogitauit, iam ætatis vitium senserat, ante centum & amplius ab illo annos extractum fuerit oportet; vt hac ratione in Constantini

tempora exædificatio illius inciderit, vel certè proximè ad ea accesserit.

Anno igitur Christi trecétesimo eoq. quod excurrit, vt probabile est, ædificatam habemus in Valle Suburana, seu Quirinali Ecclesiam D. Agathæ Virg. & Mart. cuius natalis in Vrbe Roma, tanta solennitate olim celebrabatur, vt in antiquis Ritualibus Ecclesiæ specialis eius diei præfatio legeretur, quæ in Liturgicis Iacobi Pamelij to. 1. pag. 323. habetur his verbis: *Aequum & salutare. Nos te in hoc præcipuè die digna laude præconij canere, in quo Agatha triumphans, hostia tuæ maiestati oblata est: Cui tantam contulisti victoriam, vt ipsa seuæ & aspera victricè tremere tormenta. Cuius lampas coruscis emicat fulgoribus, vt reseratas poli ingredi valeat ianuas. O felix & inclyta Virgo, quæ meruit Domini pro laude fidelis martyrium sanguine clarificare suum. O illustris & gloriosa, gemine*
illu-

*illustrata decore, quæ inter tormenta aspe-
ra, cunctis præclara miraculis & mystico
pollens suffragio, Apostoli tui meruit vi-
sitatione curari. Hanc Christo nuptam su-
sciperunt Angelorum agmina, quæ mentis
eius sanctitatem indicarunt & patriæ li-
berationem. Per eundem Christum, &c.
Hinc cecinit Nouidius lib. 2. Fastor.*

Tempus idem matres retinebit Valle Quirini:

Munera lactiferis qua capit Ara focus.

A penso & telis igitur cessate puella,

Nullaq. sit calathis hac operosa die.

Nocte vocate Agathæ: tulerint qua nôia vocem,

Lac veniet matri, flammaq. nulla nocet:

Corpora nam flammis sacrauit, & vbera ferro,

Testis erit Catane, Virgo quid igne valet.

Hanc ipsam S. Agathæ Ecclesiam
Flavius Ricimer cum summam sibi in
Romanum Imperiû vsurpasset autho-
ritatem, inuitis ipsis Romanæ Ecclesiæ
Pontificibus, barbarica tamen authori-
tate, sibi vindicauit, in quam cum suis
Arianis Gothis militibus conueniret.

Baronius
ann. 472.
num. 10.
& seq.

Hæc

Hæc ab eodem Ricimere, licet Ariano, fuit ornata catholico more: etenim eius apsidem marmorum crustis, & imaginibus sacris Saluatoris, ac duodecim Apostolorum ex musiuo egregiè nobilitauit, ac eius in hemyciclo ex musiuo pariter apposuit inscriptionem, quam iuuat hìc repetere.

*FL. RICIMER. V. I. MAGISTER
VTRIVSQUE. MILITIAE. PATRICIUS
ET. EXCONSVL. ORD.
PRO. VOTO. SVO. ADORNAVIT.*

Ex Cod.
Franc. Pe-
nię in Bib.
Vat.

Paulus IV. Pont. Max. non leuibus rationibus permotus asserere solebat, picturas has esse veras Apostolorum effigies, quod illæ certè cõprobabant Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, quæ omninò sunt similes illis, quæ pro certis, & indubitatis in Vaticana Basilica asseruantur.

Baronius
ann. 472.
num. 11.

Permansit musiuum hoc opus ad Clementis VIII. Pontificis tempora, cum

cum nimia vetustate fatiscens ap[er]tis ipsa
improvisa ruina collapsa fūdītūs perijt.

Ab hac Ariani hominis exornatione
centum eoq. amplius elapsis annis, Go-
this Vrbe Italiaq. penitūs eiectis & pro-
fligatis, S. Gregorius Magnus an. 591.
si Baronio credimus, Ecclesiam hanc
ab eisdem Gothis vsurpatā primò, mox
relictam, quod fermento Ariano vide-
retur esse polluta, & proinde non am-
pliūs sacra, diuinitūs excitatus adiecit
animum, vt eandem sacris ritibus ex-
piatam sacro cultui idoneam redderet,
Deoq. sacraret, vt refert idem Baronius
ex S. Gregorij hisce verbis. *Arianorum
Ecclesia in Regione Urbis illa, quæ Subura
dicitur, cum clausa usque ante biennium
remansisset, placuit, vt in fide catholica,
introducētis illuc B. Stephani & S. Marthæ
Martyrum reliquijs, dicari debuisset, quod
factum est.*

Quæ autem tunc acciderint admi-
ratio-

Baronius
ann. 591.
nu. 43. &
iux. Scoti
Chronic.
ann. 595.

Dialog.
li. 3. c. 30.

Bar. refert
ann. 591.
num. 43.

ratione digna idē Gregorius sic narrat.
Cum in ea (Ecclesia S. Agathæ) iam Missarum solennia celebrarentur, & præ eiusdem loci angustia populi se turba comprimeret: quidam ex ijs, qui extra sacrarium stabant, porcum subito intra suos pedes huc illucq. discurrere senserūt. quem dum unusquisque sentiret, & iuxta se stantibus indicaret, idem porcus Ecclesiæ ianuas petijt, & omnes, per quos transijt in admirationem commouit, sed videri à nullo potuit quamuis sentiri potuisset. Quod idcirco Divina pietas ostendit, ut cunctis patefceret, quia de loco eodem immundus habitator exiret. Peracta igitur celebratione Missarū recessimus. Sed adhuc nocte eadem magnus in eiusdē Ecclesiæ tectis strepitus factus est, ac si in eis aliquis errando discurreret. Sequenti autē nocte grauior sonitus excreuit, ac subito tanto terrore insonuit, ac si omnis illa Ecclesia à fundamētis fuisset eversa, & protinus recessit & nulla illuc ulterius in-
quie.

quietudo antiqui hostis apparuit: sed per ter-
roris sonitum, quem fecit, innotuit, quòd ab
eo loco, quem diù tenuerat, coactus exhibat.

Post paucos verò dies in magna sereni-
tate aëris super Altare eiusdem Ecclesie nu-
bes calitùs descendit, suoq. illud velamine
operuit, omnemq. Ecclesiam tanto terrore,
ac suauitatis odore repleuit, ut patentibus
ianuis nullus illuc præsumeret intrare. Sa-
cerdos quoque & custos & hi, qui ad cele-
branda Missarum solennia venerant, rem
videbant, ingredi minimè poterant, & sua-
uitatem mirifici odoris trahebant.

Die verò alio cum in ea lampades sine
lumine dependerent, emisso diuinitùs lu-
mine, sunt accense.

Post paucos iterum dies cum expletis
Missarum solennijs, extinctis lampadibus,
custos ex eadem Ecclesia egressus fuisset,
post paululum intrauit, & lampades, quas
extinctas reliquerat, lucentes reperit, quas
negligenter extinxisse se credens, eas iam so-
licitus

licitus extinxit, & exiens Ecclesiam clausit: sed post horarum trium spacium regressus, lampades, quas extinxerat, iterum accensas inuenit; ut videlicet ex ipso lumine aperte claresceret, quia locus ille à tenebris in lucem venisset.

Huius dedicationis opportunitate eandem Ecclesiam S. Gregorius pingi fecit tam in musiuo, quam in coloribus & verendas Imagines illic erexit, ut habemus in epistola ab Hadriano Pontifice ad Carolum Magnum asserta. Ecclesiam Arianorum, cuius ipse S. Gregorius in Dialogis meminit, placuit eidem S. Gregorio, ut in fide catholica, introductis illic B. Sebastiani & Beatae Agathae Martyrum Reliquijs, dedicare debuisset, quod & factum est, & diuersis ipse B. Gregorius pingi fecit eam tam in musiuo, quam in coloribus, & venerandas Imagines illic erexit, & à tunc usque hætenus venerantur.

Hinc oritur difficultas circa varietatem

tem Reliquiarū, quas inquit hic Pontifex Hadrianus fuisse Sācti Sebastiani & S. Agathæ; cum easdem S. Stephani & S. Marthæ appellatas viderimus in Dialogis S. Gregorij relatis à Baronio. Verūm Baronij sententia refellitur tūm ex pluribus peruetustis Dialogorū S. Gregorij Codicibus Vaticanæ Bibliothecę, in quibus leguntur *Sancti Sebastiani & S. Agathe Reliquie*; Tūm ex testimonio Io. Diaconi in Vita S. Gregorij lib. 2. c. 31. ac Hadriani Pont. epistola à Baronio relata; tūm ex cap. Arianorum. de Consecr. dist. 1. & ex Chronici Mariani Scoti lib. 2. Suadet hoc idem pessima per Urbem grassantis pestilentię lues tempore dicti Magni Pontificis, ad quam repellendā probabile est, & eius depulsoris Sebastiani Reliquias intulisse, & eidem (licet hoc in præcitato loco non asserat S. Gregorius) vnā cum D. Agatha præsentem ædem dicasse:

Mos

Mos etenim huius Pontificis fuisse videtur inferre Reliquias illius Sancti, in cuius honorem cupiebat Ecclesiam consecrare, ut fatetur ipse epistola ad Petrum Subdiaconum Campaniæ his verbis. *Quia igitur Ecclesiam positã iuxta Domum Merulanã Regione Tertia, quam superstitione diu Ariana detinuit, in honorem S. Severini cupimus consecrare, experientia tua Reliquias B. Severini summopere debita cum veneratione transmittat.*

Nec miretur quis, si nullam, præter hanc, reperiat Ecclesiam à S. Gregorio extra fundum proprium restauratam, cum ille construendis, ornandisq. auro vel argento Ecclesijs non usque adeò magnam operam daret, sed totus animarum lucro, quo viuenti Deo viuam, construitur Ecclesia, vacaret; & quicquid pecuniæ habere poterat, sedulis dispergere, & dare pauperibus curaret. Porro in Siculam Virginem & Martyrem

Cod. Vat.
5771.

rem, à Siculo patrimonio in sex con-
 structa Monasteria distributo, arbitror
 inditam D. Gregorio reuerentiam.

Cod. Var.
 3766. cap.
 23. p. 90.

Quod autem ad Basilicæ S. Agathæ
 bona pertinebat, ea recuperaturus hic
 verè Maximus Pontifex, scribit Leoni
 Acolytho his verbis. *Locorum venera-*
bilium cura nos admonet de eorum utili-
tate per omnia cogitare. Quia ergo Eccle-
sia Sanctæ Agathæ sua in Subura, quæ spe-
lunca fuit aliquando prauitatis hereticæ,
ad catholicæ fidei culturam, Deo propi-
tante, reducta est; ideò huius authorita-
tis tenore commonitus pensiones omnium
domorum in hac Vrbe constitutarum, quas
prædictam Ecclesiam temporibus habuisse
Gothorum constiterit, annis singulis con-
gregare non desinas; Et quantum in sar-
tis tectis, vel luminaribus, aliàque repa-
ratione eiusdem Ecclesiæ necessarium fue-
rit, erogare modis omnibus studebis. Quic-
quid verò exuberare potuerit, fideliter ra-

E tio-

tionibus te ecclesiasticis inferre præcipimus.

Ex prædictis non sunt audiendi somniantes, hanc ædem fuisse domum paternam, seu maternam S. Gregorij Magni, tum ex eo quod iam probauimus hanc fuisse solummodo dedicatam, & ornatam à dicto Pontifice, tum etiam, quòd eandem confundunt cū alia ædificata à Gregorio II. in domo materna, cuius meminit Anastasius, quamq. omnes docti viri existimant esse illam sitam in Regione trans Tiberim apud S. Chrysogoni Titulum.

In Greg. 2

Gregorianum venerabile opus picturis, sacrisque imaginibus expressum, permanfit ad æuum nostrum, quo edacit tempore cedens, ac ferè ad confusa lineamenta redactum M. Antonius Gozadinus albario opere perpoliuit.

Leo Tertius emarcescètia præ vetustate huius Basilicæ tecta reparauit anno circiter Christi 800. vt Anastasius

in

LXVII.

in eodem: Immo verò & facta reſta
*Basilica B. Agathæ Mart. ſita ſuper Subu-
 ram, quæ præ nimia vetuſtate iam emar-
 cuerant, nouiter reparauit, &c. Ibidem
 etiam fecit veſtem rubeam alythinam
 habentem in medio tabulam de chryſo-
 clauo cum periclyſi de chryſoclauo, &
 Coronam ex argento puro pen. lib. quinque.*

Gregorius Quartus, qui anno 827. Anaſtaſ. in
 eod. ad S. Petri cathedram aſſumptus fuit,
 fecit veſtem vnã de olouero cum
 periclyſi de octapulo.

Leone Nono in eiufdem cathedra,
 ſedente, illata fuerunt in hanc ædem
 oſſa Sanctorum Martyrum Hippolyti,
 Adrias, Mariæ, Neones, Paullinæ, &
 Dominandæ duarum Sororum, quæ
 ſarcophago condiderunt quidam Cre-
 ſcētius & Gregorius, vt ſtatim dicemus.

Nullam ab anno ferè 800. ad 1500.
 reſtaurationem inuenio huius Eccleſiæ:
 Verùm poſt annum 1500. Ludouicus

Podocatharus Card. Presb. huius Tituli pavementum lateribus stravit, lineis marmoreis distinxit, Ecclesiam ornatiorem reddidit, ut eius insignia demonstrant, & Garimbertus testatur, eademq. Sanctorum Lipsana sub Leone IX. huc translata digniorem in locum Ara erecta constituit, hac addita inscriptione:

Vide Martyrologiū Rom. die 2. Decēb.

Ossa SS. Martyrum Hippolyti, Adrias, Mariae, Neones, Paullinae, Dominade duarum sororum sub Leone Nono Pont. Max. per Crescentium & Gregorium sarcophago condita

*LVDOVICVS CYPRIVS S. AGATHAE
CARD. BENEVENTANVS*

Templo instaurato, Araq. erecta digniorem in locum, ut par erat, translata constituit.

IVLIO II. PONT. MAX. M. D. IIII.

Iam cum Leo IX. pontificatum inierit an. Christi 1049. antiquissimum hoc fuisse Altare necesse est, ante annos nempè ferè sexcentos constructum.

Hercules Comes de Rangonibus plura ad templi, ædium, & hortorum orna-

ornatum cōtulisse videtur, vt ex appo-
 fitis eius insignibus, & nomine; tū præ-
 cipuè ex hoc carmine ad D. Agathę ef-
 figiem supra maiorem Ecclesię portam
 posito colligitur:

Garimb.
 lib. 3. c. 4.

DIVA TIBI RANGO
 DEDICAT EFFIGIEM.

Pyrrhum Gonzagam restaurasse for-
 nicem sinistrę nauis testantur eius insi-
 gnia, quę adhuc ibi visuntur.

Sixtum Quartum ad huius Ecclesię
 Diaconales Ædes æstiuo tempore cum
 charioribus suis vitandi æstus, & vrba-
 nę molestiæ caussa secedere consueuisse
 scribit Iacobus Volaterranus.

In Diar.
 ad 5. Feb.
 1481.

Clemens Septimus ex Ostia Tiberi-
 na regressus, & pontificium palatium
 adire prohibitus à Tiberis inundatio-
 ne, monasterium hoc S. Agathę biduo
 coluit, ex quo reor putei crepidinem
 in viridario pulchrè ex marmore; in

Literę
 Princip.
 tom. 2.
 ep. vlt.

E 3 quo

quo legitur familiaris ipsi inscriptio,
 G L O idest, *Gloria, Vita, Salus,*
 V I
 S eiusdem iussu fuisse ornatam,
 quæ adhuc visitur.

Ptolemæus Card. Gallius monaste-
 rium, ac diaconales ædes rudes antea,
 & informes plurimis sumptibus restau-
 ravit, auxit, ornauit (præter pallium
 sericum rubrum eidem donatum) vt
 insignia, eiusq. nomen plurimis in lo-
 cis inscriptum denotant.

Baronius
 ann. 472.
 num. 10.

Absidam peruetustam improuisa
 ruina collabefactam *Vir egregius Ro-*
mane Ecclesie ornamentum Federicus
 huius Ecclesie Diaconus Card. Borro-
 mæus à fundamentis restituit. Eiusdem
 verò Hemicyclû picturis sacris ornauit
 an. 1599. Carolus à Lotharingia Bor-
 romæi in Diaconia successor: Laterale
 Ostium tiburtino marmore struxit,
 quod etiam ligneis cancellis clausit;
 templum vndique, specularium quo-
 que

LXXI.

que nitore, perpoliuit, & Campanam
suo iussu fusam donauit D. Agathæ, cu-
ius imago, ac alia Beatę Marię Virginis
vnigenitum in vlnis habentis fusa con-
spicitur cum hisce verbis.

*CAROLVS S. R. E. CARDINALIS
TITVLI S. AGATHAE
A LOTHARINGIA VNCV PAT. M. DC.*

Sericum quoque Pallium, Planetam,
& Tunicellas damasceni operis rubras
suis cum insignibus munificè donauit.

Marcus Antonius Gozadinus Cime-
lyarchium restaurauit: Turris Campa-
narię peruetustę ruinã minitantis ma-
ximam partem ære proprio dirui iussit:
Viridarium diaconalis palatij floribus
ac pulcherrimo fonte ornauit: E viuis
excedens aureos triginta testamento
legauit ad Ostij Diaconię S. Agathę
restorationem.

Dat. 11.
Aug. 1623.

Montis Virginis Cõgregatio Eccle-
siam maiori Campana locupletauit, in

E 4 qua

qua Ordinis fufum infigne, & fequens
Inſcriptio.

✠ *In nomine Domini. Don Scipio Silueſter
Generalis Montis Virginis à Mercuriano,
Priore & Procuratore Don Ioanne Longo
ſub Pontificatu D. N. Gregorij XIII.
PTOLEMÆO CARD. COMENſI TIT.
O. P. D. M. Ioanni P. M. D. LXXX.*

C A P. VII.

De Curatoribus Eccleſiæ S. Agathæ.

Dedicata Eccleſia S. Agathæ non
longè à Constantini tempori-
bus, nec vllis tunc temporis Regulari-
bus Ordinibus exiſtētibus, aliquot ex-
ceptis religioſis viris calybitis & eremi-
tis, extra Vrbes forſan degentibus, à ve-
ritate non alienum arbitror credere,
Clericos ſeculares illā gubernaffe etiam
Gothorum tempore. Clauſa deinde per
bien-